

SFL-BESKRIVELSE AF TYSK. NOGLE JUSTERINGER OG PRÆCISERINGER

af
Uwe Helm Petersen

During the last decades of my career as Associate Professor of German linguistics at the University of Southern Denmark I have worked with Systemic Functional Linguistics, offering courses on various SFL-subjects applied to German. This work was (and still is) a fascinating challenge for several reasons, primarily because German, in contrast to English, is a highly inflecting language, whose description demands thorough adjustments and rethinking of systemic functional subjects compared to describing these in relation to German (and in German). The present article focuses on two important areas in this context: (i) the relation between transitivity and valency, and (ii) the rank scale and the notion of form.

1. Indledende bemærkninger

I mine sidste ti år som lektor ved Institut for Sprog og Kommunikation, SDU, har jeg regelmæssigt udbudt valgfag i en række systemisk-funktionelle emner i tysk sprogbeskrivelse. I den forbindelse ville jeg finde ud af, i hvilket omfang jeg kunne holde mig til Sydney-versionen¹ af den Systemisk Funktionelle Lingvistik (fremover SFL), og hvor det var nødvendigt at justere og præcisere mine beskrivelser af tysk efter denne model. Dette ikke mindst, fordi tysk som bekendt er et noget mere flekterende sprog end engelsk. Det er efterhånden blevet til et omfattende materiale, som jeg nu er ved at redigere og udvide til en større publikation med arbejdstitlen *Bedeutung, Funktion und Form. Eine systemisch-funktionale Beschreibung des Deutschen*.

Det, der især har fascineret og udfordret mig ved arbejdet med den systemisk-funktionelle model, er dens onomasiologiske,² dvs.

betydningsbaserede tilgang til sproget, som ser teksten i grammatikken. Dermed adskiller den sig fra den traditionelle grammatiks semasiologiske, formbaserede tilgang ved at være en oplagt brobygger mellem den sproglige og den litterære del af sproguddannelserne på alle niveauer og inden for alle sprog. Desuden er modellen i sin skelnen mellem generel teori og sprogspecifik deskription³ et velegnet redskab i sprogtypologien (Caffarel et al. 2004). Et eksempel på det sidstnævnte er det interpersonelle Subjekt, som ikke er en teoretisk, men en deskriptiv term. Således er subjektet i tysk ret restringeret sammenlignet med engelsk og dansk. Omvendt er begreber som 'funktion' og 'form' teoretiske.

Tysk er til dato kun beskrevet i to kortere oversigter af hhv. Erich Steiner og Elke Teich (Teich 2003; Steiner & Teich 2004; begge forfattere er i øvrigt anglister). Bortset disse to bidrag er SFL ellers så godt som ukendt inden for den lingvistiske germanistik. En mere omfattende beskrivelse af tysk må derfor af flere grunde, også sprogtypologiske, anses som et oplagt behov i den generelt mainstreamorienterede lingvistiske germanistik. Desuden forekommer det mig væsentligt, at beskrivelsen i første omgang bør foreligge på tysk. Det er der selv i disse globaliseringstider flere grunde til, men den vigtigste er, at den ganske enkelt vil få flere tyske læsere, hvilket for mig er det afgørende. Det medfører naturligvis også, at den omfattende engelsksprogede SFL-terminologi skal oversættes samt – ikke mindst – at modellen skal tilpasses det nye objektsprog.

I denne artikel vil jeg koncentrere mig om to af de områder, hvor jeg finder det påkrævet at justere og præcisere Sydney-modellen i forhold til en beskrivelse af tysk, nemlig relationen mellem transitivitet og valens samt den hierarkiske rangskala og deraf afledt ordklasseproblematikken. Og i forlængelse heraf vil jeg også forholde mig til, om det, jeg måtte komme frem til, tillige gør sig gældende for engelsk og dansk, mao. om det kun er specifikt for tysk eller om det er mere generelt – i hvert fald inden for de germanske

sprog. Over for de læsere, der ikke er fortrolige med SFL, skal jeg beklage, at pladshensyn udelukker en introduktion til denne ret så elaborerede model.⁴

2. *Transitivitet og valens*

Siden 1960'erne og op til i dag har valensgrammatikken spillet en fremtrædende rolle i den lingvistiske germanistik, og møder man med denne baggrund SFL, er det slående, i hvilket omfang SFLs definitioner af processer, partipanter og cirkumstantialer minder om valensgrammatikkens valensbærere, aktanter og frie led, jf. dette udsnit fra Halliday & Matthiessen 2004: 176:⁵

How can we explain the difference in status between participants and circumstances in the configuration of process + participants + circumstances? One way of looking at the situation is this. The process is the most central element in the configuration. Participants are close to the centre; they are directly involved in the process, bringing about its occurrence or being affected by it in some way. The nature of participants will thus vary according to the type of process [...], and we can say that the configuration of process + participants constitutes the **experiential centre** of the clause. Circumstantial elements augment this centre in some way – temporally, spatially, causally and so on; but their status in the configuration is more peripheral and unlike participants they are not directly involved in the process.

Ophavsmanden til valensteorien er franskmanden Lucien Tesnière (1959). Hans dependensgrammatiske værk og valensteorien i det hele taget er så godt som ukendt i den angelsaksiske lingvistik, hvorimod den slog igennem med stor styrke i den tyske lingvistik

med de to tyngdepunkter i hhv. det vesttyske Institut für Deutsche Sprache og det østtyske Herder Institut. Tesnière er interessant nok anført i litteraturlisten i 3. udgave af *Introduction to Functional Grammar* (Halliday & Matthiessen 2004; herefter IFG 3), men bortset fra det synes valensteorien ikke at have fået nævneværdig opmærksomhed.

Ved valens forstås et ords evne til at 'åbne' bestemte positioner i sætningen, som skal eller kan besættes (jf. Bussmann (2008: 769 f. med centrale litteraturhenvisninger). Ord, som har denne evne, kalder man valensbærere (jf. processerne), og disse er verber, men det kan iflg. nogle valensteoretikere også dreje sig om adjektiver (Sommerfeldt & Schreiber 1974). Valensen er en inhærent egenskab ved det valensbærende ord, som kræver et bestemt antal valenspartnere (jf. partizanterne) af en bestemt form (dvs. nominalgrupper, præpositionalfraser, sætninger osv.) og en bestemt semantik (gerne noteret som semantiske træk som fx [+HUMAN], [-ANIM] osv., jf. Bußmann (2008: 618)). Desuden opereres der med mono-, di- og trivalente valensbærere, en egenskab, som processerne også har i SFL med op til tre partizanter. Tilbage står de såkaldte frie led ('freie Angaben') i sætningen, som ikke er valensbundne (jf. SFLs cirkumstantialer).

Selv om der er de nævnte lighedspunkter mellem valensgrammatikken og SFLs transitivitetssystem, er der den væsentlige forskel, at valensen er en dependensbaseret grammatisk teori, mens SFL er en semantisk teori, hvor transitivitetssystemet er konstituensbaseret. Men da jeg arbejder med en SFL-beskrivelse af tysk i en tysksproget kontekst, kan jeg ikke undgå implicit at trække på valensteorien, hvilket bl.a. får konsekvenser for min forståelse af forskellen mellem partizanter og cirkumstantialer.

I IFG 3s afsnit 5.1.3 *Process, participants and circumstances* (Halliday & Matthiessen 2004:175ff) fremgår af Tabel 5(2) *Typical experiential functions of group and phrase classes*, at processer typisk realiseres af verbalgrupper, partizanter af nominalgrupper og cirkumstantialer af adverbialgrupper og præpositionalfraser. Hvad der præcist

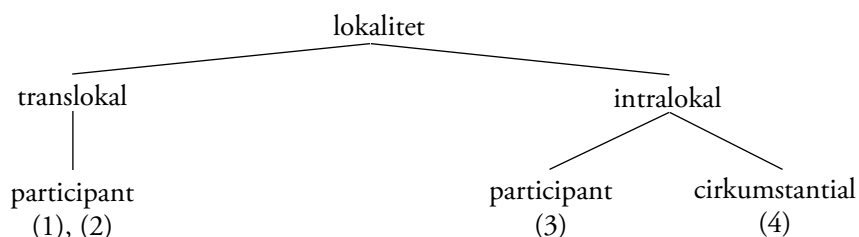
menes med *typical*, bliver ikke helt klart, men betegnelsen bruges vel, fordi der skal tages højde for, at sætninger kan fungere som partizanter eller dele af disse (de såkaldt 'nedrangerede' sætninger). Det fremgår i hvert fald intetsteds eksplicit, at partizanter evt. også kan realiseres af præpositionalfraser. Hvis man imidlertid har valensens skelnen mellem aktanter og frie led in mente, får man en god fornemmelse for, at ikke alle præpositionalfraser fungerer som cirkumstantialer. Det drejer sig bl.a. om lokative præpositionalfraser, når præpositionalpartiklen etablerer en forbindelse mellem Styrelsen og en anden partizanter i sætningen. I sådanne tilfælde fungerer præpositionalfrasen også som partizanter, jf. eksemplerne (1) – (3) nedenfor. Etablerer præpositionalpartiklen derimod en relation mellem Styrelsen og hele resten af sætningen som i eksempel (4), fungerer præpositionalfrasen som cirkumstantial:

- (1) *Er hängte das Bild an die Wand*, hvor *an* etablerer en translokale relation mellem Målet *Bild* og Styrelsen *Wand*, og derfor akkusativ i Styrelsen. Hele præpositionalfrasen i akkusativ [ppa] fungerer som translokalt Attribut, altså som partizanter, ikke som cirkumstantial. Desuden er partizanteren obligatorisk, jf. **Er hängte das Bild*.
- (2) *Theo ging ins Kino*, hvor *in* etablerer en translokale relation mellem Aktøren *Theo* og Styrelsen *Kino*, og derfor ligeledes akkusativ i Styrelsen. Hele præpositionalfrasen [ppa] fungerer som translokalt Attribut, dvs. som partizanter, ikke som cirkumstantial. Også her er der tale om en obligatorisk partizanter, idet *Er ging* (uden partizanter) repræsenterer en anden variant af *gehen* med betydningen 'evnen til at gå', jf. *Einen Monat nach dem Unfall ging er wieder*.
- (3) *Das Bild hing an der Wand*, hvor *an* etablerer en intralokale relation mellem Bæreren *Bild* og Styrelsen *Wand*, og derfor står Styrelsen i dativ. Hele præpositionalfrasen i dativ [ppd] fungerer som intralokalt Attribut, altså som partizanter, ikke

som cirkumstantial. Der er ligeledes tale om en obligatorisk participant, jf. **Das Bild hing*.

- (4) *Witwe Bolte verprügelte ihren Hund in der Küche*, hvor *in* etablerer en intralokal relation mellem sætningen *Witwe Bolte verprügelte ihren Hund* og Styrelsen *Küche*. I sådanne intralokale tilfælde, hvor Styrelsen ikke relaterer sig til et enkelt led i sætningen, men til hele sætningen, står den altid i dativ og præpositionalfrasen fungerer da som cirkumstantial.

De fire eksempler på lokative leds trans- og intralokale semantik kan sammenfattes således:

Figur 1: *Trans- og intralokalitet*

Det billede, der aftegner sig her med lokative præpositionalpartikler med dobbeltrektion (*an, auf, hinter, in...*), gør det nærliggende at tolke dem som sekundære processer. Det gør IFG3 også (jf. pp. 277f. og 361), men her ses de som 'monovalente' med Styrelsen som Range, dog uden reference fra forfatterens side til valensen. Jeg vil imidlertid (under henvisning til Langacker 1987) fastholde dem som divalente sekundære processer med de ligeledes sekundære partipanter Medium₂ og Range₂ (hos Langacker hhv. 'trajector' og 'landmark' (dvs. Styrelse)).

Et andet eksempel på præpositionalfraser, der fungerer som partipanter, er de såkaldte præpositionalobjekter, dvs. aktanter, der er formet som præpositionalfraser (Helbig & Schenkel 1973: 43f).

Det, der karakteriserer disse valensled, er, at den kasusstyrende præpositionalpartikels oprindeligt lokative semantik er stærkt afbleget (fx *Der Student interessiert sich nicht für die Linguistik*), for ikke at sige helt forsvundet (fx *Ute glaubt an die Macht der Liebe*). I min valensprægede optik er der her ikke tale om cirkumstantialer af typen 'Matter'/ Sag (jf. Halliday & Matthiessen 2004: 276; Andersen & Smedegaard 2005: 142 f.), men derimod om partipanter formet som præpositionalfraser, hvor de indholdstomme og i øvrigt ikke udskiftelige præpositionalpartikler⁶ *für* og *an* godt nok har kasusrektion og dermed danner en præpositionalfrase med Styrelsen, men ikke desto mindre er selekterede af verbet i de mentale processer *sich interessieren (für)* og *glauben (an)*, der som sådanne forlanger partipanterne Sanser (hhv. *der Student* og *Ute*) og Fænomen (hhv. *für die Linguistik* og *an die Macht der Liebe*). Med denne analyse reduceres antallet af 'Matters' i tysk. Her følger en visualiseret analyse i tabellarisk form:

Analyse (1)

<i>Ute</i>	<i>glaubt</i>	<i>an die Macht der Liebe.</i>
Subjekt	Prædikator/Finit	Adjunkt
Sanser	Mental	Fænomen
sbgn	vgf	ppa

Man vil bemærke, at jeg tilføjer en ekstra række for formerne⁷ i de tabellariske analyser. Den behøver man ikke i analysen af dansk, engelsk eller andre mindre flekterende sprog, men i tysk kommer man ikke uden om at notere funktionsleddenes formrealiseringer, i det mindste i et behersket omfang. Dette ikke mindst af hensyn til analysens evidens, som derved byder sig til, og efter min mening er påkrævet ved en onomasiologisk vinklet analyse som den systemisk-funktionelle. Det drejer sig her især om kasusnotationen i forbindelse med konfigurationen af eksperientielle og interpersonelle ledfunk-

tioner. Således kan kun participanter formet som substantivgrupper i akkusativ [sbga] fungere som Komplement, og kun hvis disse kan subjektiveres i passiv:

Analyse (2)

<i>Der Lehrer</i>	<i>verprügte</i>	<i>den Schüler.</i>
Subjekt	Prædikator/ Finit	Komplement
Aktør	Materiel Proces	Mål
sbgn	vgf (aktiv)	sbga

Analyse (3)

<i>Der Schüler</i>	<i>wurde</i>	<i>(vom Lehrer)</i>	<i>verprügelt.</i>
Subjekt	Finit	Komplement	Prædikator
Mål	Materiel-	Aktør	-Materiel
sbgn	vgf (passiv)-	ppd	-vgf (passiv)

hvor man i øvrigt bemærker, at Aktøren *vom Lehrer* i passivsætningen er noteret som Komplement med den begrundelse, at den alternerer med Subjektet i aktivsætningen. I Sydney-analysen bliver den derimod noteret som Adjunkt, fordi Adjunkter realiseres af præpositionalfraser og Komplement af nominalfraser. Et formelt synspunkt, jeg som anført ikke deler.

Mens participanter i akkusativ kan subjektiveres i passiv, gælder dette ikke participanter i dativ eller genitiv, hvorfor disse for tyskens vedkommende ikke kan klassificeres interpersonelt som Komplement. De er Adjunkter:

Analyse (4)

<i>Der Lehrer</i>	<i>half</i>	<i>dem Schüler.</i>
Subjekt	Prædikator/ Finit	Adjunkt
Aktør	Materiel	Beneficiant
sbgn	vgf (aktiv)	sbgd

Dette er begrundet i, at Subjektet i tysk er betydeligt mere restrikeret end i engelsk og dansk, hvorfor subjektløse sætninger ikke er noget særsyn, jf.

Analyse (5)

<i>Dem Schüler</i>	<i>wurde</i>	<i>(vom Lehrer)</i>	<i>geholfen.</i>
Adjunkt	Finit	Komplement	Prædikator
Beneficiant	Materiel-	Aktør	-Materiel
sbgd	vgf (passiv)-	ppd	-vgf (passiv)

Som det fremgår af den følgende Analyse (6), kan det neutrale personalpronomen *es* optræde som pladsholder i forfæltet i en sætningsklasse 1.⁸ Selv om det tilsyneladende kongruerer i person og numerus med Finitet og står i nominativ (pronomengruppe i nominativ, forkortet [progn]), fungerer det ikke som Subjekt. Det har ingen interpersonel funktion, da det ikke står til diskussion via Residualet. Det fungerer som en tekstuel Adjunkt og er under ingen omstændigheder en participant:

Analyse (6)

<i>Es</i>	<i>wurde</i>	<i>dem Schüler</i>	<i>(vom Lehrer)</i>	<i>geholfen.</i>
Adjunkt	Finit	Adjunkt	Komplement	Prædikator
	Materiel-	Beneficiant	Aktør	-Materiel
progn	vgf (passiv)-	sbgd	ppd	-vgf (passiv)

Hvis vi holder os til definitionen af Komplement som en subjektiverbar sætningsledfunktion, finder vi en tilsvarende problematik i forbindelse med en procestype som den relationelt attributive, hvor participanten Attribut uanset form ligeledes må klassificeres interpersonelt som Adjunkt:

Analyse (7)

<i>Der Lehrer</i>	<i>ist</i>	<i>brutal.</i>
<i>Der Lehrer</i>	<i>hat</i>	<i>kein Mitleid.</i>
<i>Der Schüler</i>	<i>liegt</i>	<i>auf dem Boden.</i>
Subjekt	Prædikator/ Finit	Adjunkt
Bærer	Relationel	Attribut
sbgn	vgf	adjg/ sbga/ ppd

Det possessive Attribut *kein Mitleid* er ganske vist realiseret af en substantivgruppe i akkusativ, men subjektiverbart er det ikke: **Kein Mitleid wird vom Lehrer gehabt*. Derfor må det interpersonelt analyseres som Adjunkt.

Konklusionen på dette afsnit er for tyskens vedkommende

- at præpositionalfraser ikke ubetinget kun realiserer cirkumstantialer, men også partipanter og
- at Komplementet er en interpersonel ledfunktion, der realiseres af en nominalgruppe i akkusativ, som skal være subjektiverbar i passivsætninger. Nominalgrupper i dativ og genitiv, præpositionalfraser samt adjektivgrupper realiserer interpersonelt Adjunkter.

Og dette gør sig, når bortses fra den manglende kasusfleksion, også gældende for engelsk og dansk.

3. Den hierarkisk organiserede rangskala

De leksikogrammatisk former repræsenteres af den hierarkisk organiserede rangskala med de fire range: sætning – gruppe/frase – ord – morfem. Sætningen er den øverste formhælder (unit) i den leksikogrammatisk rangskala og morfemet den laveste (og dermed ikke yder-

ligere grammatisk segmenterbare) helhed. Bortset fra morfemerne, de mindste (og dermed grammatisk ikke-segmenterbare) formhælder, består de tre øvrige formhælder, sætninger, grupper/fraser og ord, af led ('elements'), forstået som ledfunktioner, dvs. betydninger. Og enhver semantisk ledfunktion realiseres (formes, grammatikaliseres) af en formhælder fra den nærmest lavere liggende rang. Således består en sætning af sætningsled, altså funktioner og dermed betydninger (fx Subjekt/Aktør eller Prædikator/Finit/ Materiel Proces), som realiseres af formhælder på den nærmest lavere liggende gruppe/fraserang (fx af en substantivgruppe i nominativ [sbgn] eller en finit verbgruppe [vgf] respektive). Og således videre ned gennem rangskalen: Grupper og fraser består af gruppe-/fraseled, som realiseres af ordformer, og disse igen består af ordled, som realiseres af morfemer, den mindste, udelelige formhælder (jf. afsnit 3.2, Analyse (12), hvor en sætning er analyseret ned til morfemrang). Det skal lige for god ordens skyld slås fast, at sætningsformerne som de øverst rangerende helheder ikke har nogen leksikogrammatisk funktion. De fungerer derimod som ytringsfunktioner (Udsagn, Spørgsmål, Tilbud og Opfordring) i den interpersonelle diskurssemantik.

Denne præcisering af 'unit' som formhælder og 'element' som funktionsled står for min egen regning set i lyset af min fortid i VISL-projektet⁹ og min deraf afledte irritation over, at begrebet form efterhånden er ved at forsvinde ud af SFL for at blive erstattet af den mere funktionelle term 'class', jf. følgende:

The class of an item indicates in a general way its *potential range of grammatical functions*. [...] But the class label does not show what part the item is playing in any actual structure. For that we have to indicate its function. (Halliday & Matthiessen 2004: 52).

Det vil sige, at 'class' forstås som en grammatisk størrelses funktionspotentiale. Jeg er stadig af den overbevisning, at man ikke kan undvære begrebet 'form' i beskrivelsen af sprog som tysk, der er

mere flekterende end engelsk og dansk. Det ville nemlig blive ret kompliceret operere med funktionsklasser i stedet for med formklasser i tysk, ikke mindst på ord- og morfemrang, hvor det ville blive ganske uigennemsigtigt. Og spørgsmålet er, om dette ikke også gør sig gældende i dansk og engelsk.

For min forståelse – eller måske snarere: i min omfortolkning – af den hierarkiske rangskala og dermed dens anvendelse i den systemisk-funktionelle beskrivelse af tysk er det desuden helt afgørende at skelne mellem den indholdsstratale størrelse 'form' og den udtryksstratale størrelse 'udtryk': Form (= 'wording') er en abstrakt indholdsstørrelse på det leksikogrammatisk stratum, mens udtryk (= 'sounding') er en konkret, dvs. perciperbar udtryksstørrelse på det fonologiske stratum. Formerne er således betydningsbærende, dvs. de har leksikogrammatisk funktion og realiserer (dvs. 'former') dermed ledfunktionerne *intra*stratale [Funktion: form], som så igen realiseres (udtrykkes) *inter*stratale af de fonologiske udtryk af de fonologiske helheder på de respektive range: tonegruppe – fod – stavelse – fonem [(Funktion: form): udtryk]. Denne relation ned igennem de fire strata forstår jeg som metaredundans:¹⁰

indholdsstrata		udtryksstrata	
semantik	leksikogrammatik	fonemik/grafemik	fonetik/grafik
betydning	betydning: → form	(betydning: form): → udtryk	((betydning: form): udtryk): → lyd/skrift

Figur 2: *Metaredundans*

Som det fremgår af Figur 2 forstår jeg mao. leksikogrammatisk funktioner som formede betydninger¹¹.

Eftersom jeg forstår den enkelte leksikogrammatisk rang som en formhelhed, følger deraf, at hver rang består af et antal formklasser, som altså ikke skal forveksles med IFG 3s 'classes', som er funktionsklasser (jf. det ovenfor anførte citat fra Halliday & Matthiessen 2004: 52). Se Tabel 1.

	range	formklasser
i	sætning	5 sætningsklasser, [sk 1- sk 5], topologisk defineret
ii	gruppe/frase	5 gruppeklasser: verbgruppe [vg], substantivgruppe [sbg], adjektivgruppe [adjg], pronomengruppe [prog], partikelgruppe [partg] 2 fraseklasser: præpositionalfrase [pp], junktionalfrase [jpp]
iii	ord	5 ordklasser: verber [v], substantiver [sb], adjektiver [adj], pronominer [pro], partikler [part]
iv	morfem	3 morfemklasser: leksemer, derivativer, fleksiver

Tabel 1: *Formklasserne i tysk*

På sætningsrang opererer jeg med 5 sætningsklasser (IFG 3s 'major clauses'), som er topologisk defineret ved hjælp af Finittets og Prædikators position i følgende generelle sætningskema (Tabel 2):

	Vorfeld	Klammer-anfang	Mittelfeld			Klammerschluss	
						Prädikator	Fin.
sk 1	Witwe Bolte	hat		ihren Hund	mit dem Kochlöffel	verprügelt	
sk 2		Hat	Witwe Bolte	ihren Hund	mit dem Kochlöffel	verprügelt?	
sk 3		weil	Witwe Bolte	ihren Hund	mit dem Kochlöffel	verprügelt	hat
sk 4				ihren Hund	mit dem Kochlöffel	zu verprügeln	
sk 5				ihren Hund	mit dem Kochlöffel	verprügelt	

Tabel 2: *De fem sætningsklasser*

Den såkaldte Klammeranfang indrammer sammen med Klammerabschluss sætningens midterfelt. Til venstre for Klammeranfang ligger forfeltet (fundamentfeltet), som kun gælder for sætningsklasse 1. De resterende sætningsklasser har ikke noget forfelt.

Endelig er der det såkaldte sætningsemne (IFG 3s 'minor clause'), dvs. en en- eller flerleddet sætningsform, som hverken har et Finit eller en Prædikator og som ikke kan tolkes elliptisk. Således består det enleddede sætningsemne *Nein!* af en gruppe, der består af et ord, der består af et morfem. Sætningsemner har en lang række ytringsfunktioner som fx Kald (*Hallo! Moin, moin!*), Tiltale (*Herr Petersen*), Udråb (*Scheiße!*), Opfordring (*Herein, bitte!*), Hilsen (*Schönen Tag noch!*) osv. Sætningsemner udgør en sætningsklasse for sig (sk 6).

På gruppe-/fraserangen er der 5 hypotaktiske gruppeklasser, som er afledt af de 5 ordklasser, samt 2 katataktiske fraseklasser, præpositionalfrasen og junktionalfrasen (dvs. *als-* og *wie-*fraser).

Ordklasserne er defineret efter ordformernes fleksionspotentiale, som jo er ganske elaboreret i tysk. Ordformer, der ikke har fleksion, danner ordklassen partikler. Som det fremgår af nedenstående Tabel 4 over de traditionelle ordklasser er numeralier (kun mængdetallene, de bøjelige ordenstal er adjektiver), adverbier, præpositioner, konjunktioner og interjektioner alle partikler, fordi de ikke har fleksion. Disse ikke flekterbare ordklasser er former på ordrang og er som formerne på de andre range betydningsbærende, dvs. de realiserer en funktion. Tysk har ingen adverbier, præpositioner og konjunktioner, men derimod partikler, der fungerer som adverbialer, præpositionaler, konjunktioner og subjunktionaler. Sidstnævnte er altså ikke former, men funktioner. Og den traditionelle grammatiks interjektioner har ytringsfunktionen Udråb, der realiseres af et sætningsemne. Den traditionelle grammatiks adverbialer udgår i min germaniserede version af SFL, hvor de erstattes eksperimentielt af cirkumstantialer og partipanter og interpersonelt af adjunkter.

Desværre finder man ikke i Sydney-modellens beskrivelser af engelsk noget bud på, hvordan det analyse-mæssigt forholder sig med de to

laveste range, ordrangen og morfemrangen. En grund kunne jo være, at 'classes' er funktionsstørrelser og ikke formstørrelser. I bibliografien til Halliday & Matthiessen (2004) er der anført et tobindsværk under forberedelse, som også skulle omhandle morfologien (Matthiessen & Halliday in prep: *Outline of systemic functional linguistics*), men den er ikke udkommet endnu. Desværre, for især morfemrangen har voldt mig en del besvær. Men her er så, hvad jeg er kommet frem til om formhelheden morfem set i lyset af ovenstående Figur 2:

Morfemer i den leksikogrammatisk systemende instantieres som morfemer i teksten, her sætningen, hvorefter disse realiseres fonemisk/grafemisk som udtryk, dvs. morfer, og disse dernæst som lyd/skrift. Den interstratale realisering af fx substantivet *Kindern* i dativ, pluralis (jf. fx præpositionalfrasen *mit den Kindern*) kan noteres som angivet i Tabel 3:

indhold: morfemer	realisering	udtryk: morfer
'{kind'}+{' pluralis'}+{' dativ'}:	fonemisk	/kInd-/+/a:-/+/n/
	grafemisk	<Kind->+<-er->+<-n>

Tabel 3: *Relationen mellem indhold og udtryk på morfemrang*

Morfemer er minimaltegn, der som leksikogrammatisk formhelheder og dermed betydningsbærere har et indhold, som består af et eller flere betydningsstræk {'...'}, af praktiske grunde dog kun noteret ved fleksiverne og derivativerne. Desuden har morfemerne som minimaltegn også et lydligt eller skriftligt udtryk, som i reglen består af en kæde af flere foner /.../ eller grafer <...>.

3.1 Ordklasseproblematikken

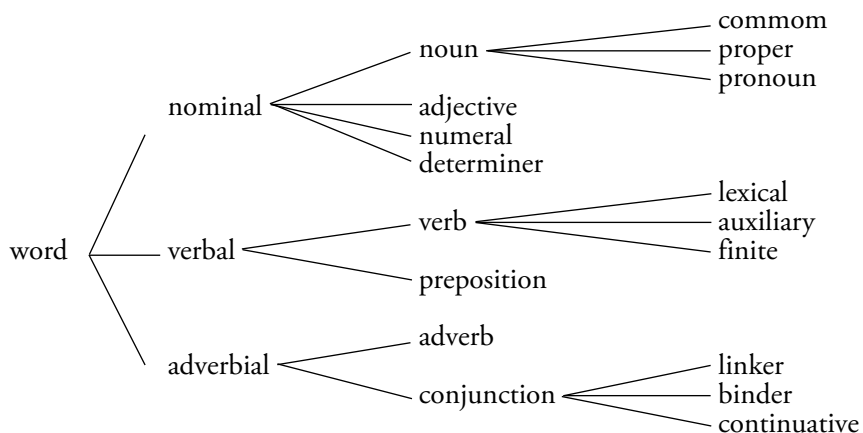
I skolegrammatikker og større standardgrammatikker regnes der med ca. 10 forskellige ordklasser i tysk, defineret ved hjælp af en skønsom blanding af morfologiske, syntaktiske og semantiske krite-

rier, som det fremgår af nedenstående Tabel 4 over de traditionelle ordklasser i tysk:

	traditionelle ordklasseinddelinger	morfologisk	syntaktisk (funktionelt)	semantisk
1.	verber	+	+	+
2.	substantiver	+	+	+
3.	adjektiver	+	+	+
4.	pronominer	+	+	+
5.	artikler	+	+	
6.	numeralier			+
7.	adverbier		+	+
8.	præpositioner		+	
9.	konjunktioner		+	
10.	interjektioner			+

Tabel 4: De traditionelle ordklasser i tysk

Som det fremgår af Tabel 1 over formklasserne i tysk, har jeg valgt at definere ordklasserne efter deres form. Derved adskiller min klassifikation sig radikalt fra SFLs funktionelt baserede ordklasser, som skal forstås som funktionsklasser, jf. Figur 3.

Figur 3: SFLs funktionelle ordklasseinddeling (Halliday & Matthiessen 2004: 52)

Her udgør de tre funktionsklasser på ordrang (nominal, verbal og adverbial) hver især Kernen i de tre funktionsklasser på grupperang (nominalgruppe, verbalgruppe og adverbialgruppe).

Om relationen mellem funktion og 'class' forlyder det i umiddelbar forlængelse af det tidligere citerede afsnit fra Halliday & Matthiessen (2004: 52): "The functional categories provide an interpretation of grammatical structure in terms of the overall meaning potential of the language as exemplified in Figure 2-9." Denne fortolkning gengives her som Figur 4:

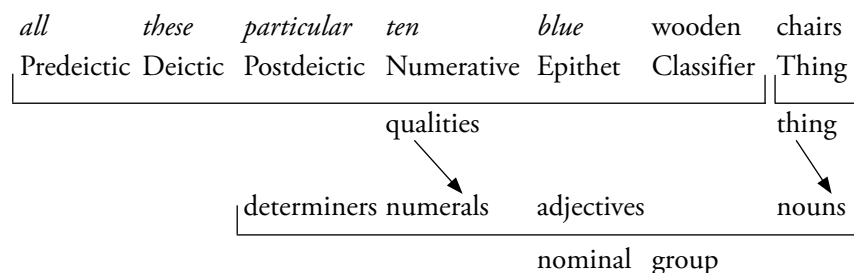
	<i>our daily deeds as ordinary South Africans</i>	<i>must produce</i>	<i>an actual South Africa reality that...for a glorious life for all</i>
[function]	Actor	Process	Goal
[class]	nominal group	verbal group	nominal group

Figur 4: 'Function structure of clause with syntagm of classes realizing functions'

Det betyder ganske enkelt, at funktionsklasser (her grupper) realiserer sætningens funktionsstruktur (dvs. dens ledfunktioner), hvilket indikerer, at begrebet 'form' faktisk er ikke-eksisterende (jf. også Halliday & Matthiessens Figure 2-10, ibid.: 54). Dette er muligvis fint nok i en funktionel grammatik for engelsk og muligvis også for dansk, men for tysk ville denne fortolkning give den grammatiske beskrivelse et alvorligt evidensproblem, ikke mindst i henseende til kasusfleksionen. Desuden forekommer det mig overflødigt, at funktionelt definerede (ord)klasser siges at realisere (sætningsleds)funktioner. Det er i så fald mere fornuftigt helt at se bort fra funktionsklasserne i analyserne. Hvilket jo også er tilfældet i praksis i analyserne af hhv. engelsk og dansk, dog kun på sætnings- og gruppe-/fraserang, idet der her er set bort fra ord- og morfemrang.

Endvidere har jeg svært ved at acceptere argumentationen for, at især adjektiverne (men også numeralier og artikler (determiners)) udgør en subklasse af nominalerne (alias substantiver). Det kan

muligvis hænge sammen med, at mit trinokulære perspektiv¹² på ordklasseproblematikken ikke i tilstrækkelig grad kommer 'oppefra'. Men hvorom alting er, må det – hvis jeg ellers har forstået argumentationen i Halliday & Matthiessen (1999: afsnit 5.3) ret – forholde sig således, at de semantiske 'qualities', grammatisk realiseret som adjektiver, numeralier og 'determiners' (artikelord), askriberes (tilskrives/attribueres) 'things', der grammatisk realiseres af 'nouns', dvs. nomina, der i øvrigt har appellativer, proprier og pronomier som subklasser (jf. Figur 3 ovenfor). Dette fremgår af følgende figur fra Halliday & Matthiessen (1999: Figur 5-5, 184), her gengivet som Figur 5,

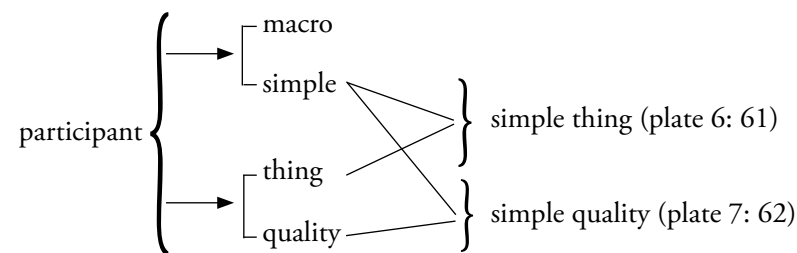
Figur 5: 'Qualities and things in the nominal group'

hvor det første analyselag (Predeictic, Deictic, Postdeictic, Numerative, Epithet, Classifier og Thing) skal forstås som leksikogrammatiske Funktioner (disse altid med stort begyndelsesbogstav) og det andet lag (qualities og thing) som semantiske funktioner (altid med lille begyndelsesbogstav for at holde de to funktionstyper stratalt adskilt). Det tredje analyselag omhandler de leksikogrammatiske ordklasser i nominalgruppen. Derfor den ortografisk markerede forskel mellem den leksikogrammatiske funktion 'Thing' over for den semantiske 'thing' realiseret af ordklassen 'noun' (jf. også Figur 2 ovenfor).

I forbindelse med den funktionelle ordklasseinddeling ser jeg to problemer. Det første består i, at den pronominale subklasse til 'noun' (jf. Figur 3) indebærer, at et pronomener som 'Thing/ Head'

kan udgøre nominalgruppen alene, fx *This linguistic problem is complicated* over for *It is complicated*. Her har pronomeneret *it* som 'Head/ Kerne ganske vist ingen 'qualities' tilknyttet, hvilket proprier (*John is complicated*) og appellativer (*Love is complicated*) jo heller ikke behøver at have, men med den logik ser man bort fra, at *it* refererer anaforisk til hele nominalgruppen *this linguistic problem* og ikke kun til nominale gruppedet *problem* med funktionen 'Thing/ Head'. Med en formleret ordklasseinddeling af 'nouns' som hhv. substantiver og pronomener ville det problem ikke opstå. Pronomener kan i substantivgrupper fungere som gruppedet Peger/ Modifikator (*this linguistic problem*) og som Kerne i en pronomengruppe, der realiserer et sætningsled, fx Subjekt/ Bærer/Thema i *This is a problem*.

Som det næste har jeg svært ved at se 'determiners' og 'numerals' som 'qualities'. Det største problem – hvad tysk angår – opstår imidlertid ved, at Matthiessen & Halliday (1999: 60, på Plate 5, Participants) semantisk tolker både 'things' og 'qualities' som participanter (jf. Figur 6):

Figur 6: 'Things' og 'qualities' som participanter.

Mens Matthiessen & Halliday herved faktisk redder de adjektiviske Attributes som participanter, selv om de i det tilfælde ikke udgør en helt ren nominalgruppe, i og med at den nominale Kerne mangler, foretrækker jeg valenssynsvinklen på participanterne som processens valenspartnere, hvilket så heller ikke kolliderer med mine formklasser, da former ikke i sig selv er funktioner, men realiserer funktioner

og dermed betydninger. Former er derfor betydningsbærende størrelser, men de har ikke selv en betydning. Den får de i øvrigt først i en ko- eller kontekst; det er den, der gør formen til en form og dermed en betydningsbærer (jf. Analyse 8):

Analyse (8)

	<i>Theo</i>	<i>ist</i>	<i>krank</i>
	Bærer	Relationel	Attribut
	substantivgruppe	verbgruppe	adjektivgruppe
versus	nominalgroun	verbalgroup	nominalgroun

I deres beskrivelse af de forskellige semantiske typer af 'qualities' i relation til 'thing' i nominalgruppen gør Halliday & Matthiessen brug af nedenstående skala (1999: Figur 5-12, 210) for bl.a. at vise den semantisk aftagende stabilitet over tid samt den aftagende eksperimentielle kompleksitet på en skala fra den tidsstabile og komplekse 'Thing' til den mere flygtige og mindre komplekse 'Deictic' (jf. Figur 7):

	Deictic	Numerative	Epithet	Classifier	Thing
temporal stability:	transistory	—————→			stable
(related to time scale:	discoursal	—————→			experiential)
experiential complexity:	simple	—————→			complex
lexicogr. resources:	grammatical systems	—————→			lexical sets

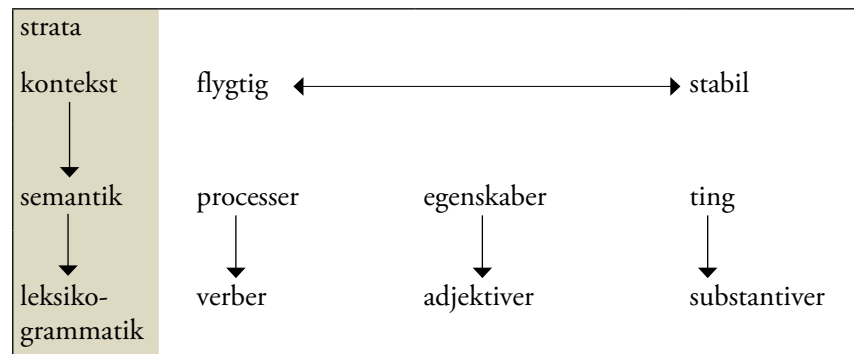
Figur 7: 'Clines in the construal and realization of participants'

På denne skala savner jeg processerne, som jo hvad angår tidsstabilitet og kompleksitet må ligge endnu længere ude til venstre i den mest flygtige og ikke-komplekse ende af skalaen. Når processerne

ikke figurerer på skalaen, hænger det naturligvis sammen med, at den kun gælder for partipanter i den hallidayske tolkning. Imidlertid har jeg problemer med at forstå de tyske adjektiver som en subklasse til nominalerne og dermed også notationen 'nominal group', hvilket skyldes, at de tyske adjektiver tilsyneladende kan noget mere end de engelske; men efter min mening kun tilsyneladende! Både de engelske og de tyske adjektiver er semantisk set 'qualities', altså kvaliteter forstået som egenskaber.¹³ Grammatisk fungerer begge som gruppered (nemlig i det jeg ville kalde substantivgrupper) samt som sætningsled (Attribute, ty. Askript) for den relationelt intensive procestype. Men i tysk er cirkumstantialet 'Manner' (da. Måde, ty. Art&Weise) dels realiseret af adjektivgruppen, og da oftest af den adjektiviske Kerne alene, og dels af præpositionalgrupper. I engelsk og dansk bliver denne cirkumstantielle realisering varetaget af adverbialgruppen respektive adverbiet, men i begge sprog er der imidlertid tale om adverbier, der er afledt af adjektiver (eng. *-ly*, da. *-t*). Om der i dansk med (*-t*) rent faktisk er tale om en afledningsendelse er diskutabelt, idet endelsen lige så godt kan tolkes som et fleksiv i neutrum, jf. *Han arbejder flittigt* over for *Han arbejder flittigere*, hvor *flittigt* åbenbart er komparerbart, hvilket er en prototypisk egenskab ved adjektiverne. Hvorom alting er, fungerer den tyske adjektivgruppe ikke kun som participant og adjektivet ikke kun som gruppered i substantivgruppen, men også som 'Manner-/Mådescirkumstantial, som er den cirkumstantialtype, der er tættest knyttet til processen. Det fremgår også af dets position i højre del af sætningens midterfelt hen mod 'Klammerschluss', hvor vi har positionen for Prædikator /Proces i verbgruppens perifrastiske tempora, jf. *Er **hat** den ganzen Tag an seinem Artikel **fleissig** gearbeitet*. Og for nu at fremsætte en kættersk kommentar til de af adjektiver afledte adverbier i engelsk og dansk, så anser jeg faktisk disse som semantiske 'qualities'/kvaliteter/egenskaber uanset deres form. Derivativerne *-y* og *-t* er for mig at se ikke andet end en grammatisk refleks af cirkumstan-

tialet 'Manner'/ Måde. Men det giver jo den funktionelt baserede ordklasseinddeling (gengivet ovenfor i Figur 3) nogle problemer.

Ovenstående taget i betragtning foretrækker jeg (under henvisning til Givón 1979) følgende skala, hvor egenskaber > adjektiver placeres mellem de temporalt flygtige processer > verber og de tidsstabile ting > substantiver (Figur 8):

Figur 8: Tidsstabilitetsskalaen modificeret efter Givón (1979)

Egenskaber/ 'qualities' tilkommer det kun adjektiver at realisere, ikke 'determiners', og 'numerals' kun for så vidt som der i tysk er tale om ordenstillene, der har adjektivisk deklination, men ingen komparation. Ordenstillene er således ikke prototypiske adjektiver. De ubøjelige mængdetal er i min optik partikler. I analysetillægget (afsnit 3.2, Analyse (11)) har jeg til illustration analyseret fem tyske substantivgrupper.

Det prototypiske adjektiv i tysk har følgende karakteristika:

- det komparerer og deklinerer,
- det fungerer som sætningsled
 - dels som participant: Askript (= 'Attribute') for intensivt relationelle processer
 - og som cirkumstantial: Måde (= 'Manner')

- og endvidere som grupperet i substantivgruppen: især som (interpersonel) Evaluerer og (eksperientiel) Beskriver, endvidere som Numerativ og Klassifikator samt i få tilfælde som Kvalifikator (*Asbach Uralt, Spargel satt*), jf. Analyse (11) i analysetillægget;
- og sidst men ikke mindst: det har valens, hvilket giver nogle analyseudfordringer, som afsluttende skal diskuteres.

Flere valensgrammatikere tilskriver med rette adjektivet valens (fx Sommerfeldt & Schreiber 1974), og hvis man systemisk-funktionelt kan anerkende det, er det nærliggende at operere med adjektiverne som sekundære processer med tilknyttede partipanter samt cirkumstantialer. Mit forslag er at analysere processerne ved hjælp af begreberne primær og en sekundær transitivitet:

Analyse (9)

transitivitet	<i>Han</i>	<i>er</i>	<i>ret</i>	<i>bange</i>	<i>for at det skal gå galt</i>
primær	Bærer	Relationel	Attribut: adjg		
sekundær	Sanser ₂		graduerende Cirkumstantial ₂	Mental, emotiv ₂	Fænomen, Fakt ₂

Analysen illustrerer, at sætningen primært har en relationel betydning, som imidlertid modificeres af det mentalt-emotive Attribut, således at sætningsbetydningen er relationelt mental. Den sekundære mentale proces *bange* er divalent.

Afsluttende et tysk eksempel:

Analyse (10)

	<i>Der Student</i>	<i>ist</i>	<i>mir</i>	<i>bestens</i>	<i>bekannt.</i>
primær	Bærer	Relationel	Attribut: adjg		
sekundær	Fænomen ₂		Sanser ₂	graduerende Cirkumst ₂	Mental, kognitiv ₂

hvor *mir* ikke er en primær participant (Beneficient), men en sekundær Sanser for den sekundært adjektiviske mentale proces. At *mir* er et underled i adjektivgruppen *mir bestens bekannt*, fremgår af den grammatiske metafor¹⁴ *der mir bestens bekannte Student*, som er en substantivgruppe. Også her modificerer den sekundære transitivitet den relationelle sætningsbetydning, eller er det omvendt? Det kommer vel an på det trinokulære perspektiv: Set 'oppefra' er sætningsbetydningen relationel-mental, set 'nedefra' mental-relationel.

Konkluderende ud fra en tysk sammenhæng ser jeg således tre problemer ved Hallidays funktionelt definerede 'classes':

- Participanter er eksperientielle 'elements', dvs. sætningsledsfunktioner, men 3 af nominalgruppens led er ikke eksperientielle: Fokus og Evaluerer/ 'Epithet 2' er interpersonelle og Peger/ 'Deictic' er tekstuel (se den kommenterede Analyse (11) af tyske substantivgrupper i analysetillægget nedenfor).
- Kvaliteter askribes ikke kun Ting som adjektiver i nominalgruppen og Bærer som Attribut (adjektivgruppe) i intensivt relationelle sætninger, men i tysk også processer som 'Manner'-cirkumstantialer (adjektivgrupper). I engelsk og dansk imidlertid kun som deadjektiverede adverbier, men alligevel, 'Manner'-cirkumstantialer er som askriberende kvaliteter tættere knyttede til processer end de øvrige cirkumstantialetyper.
- Adjektiverne har som verberne valens, hvilket i deres egenskab af kvaliteter rykker dem tættere i retning af processerne end tilfældet er i engelsk og måske dansk.

3.2. Kommenteret Analysetillæg

Analyse (11) Den tyske substantivgruppe

IFG3	Præmodifikatorer						Kerne	Postmodifikatorer
	Deictic	Numerative	Epithet 2	Epithet 1	Classifier	Thing		
eksperientiel			Tæller		Beskriver	Klassifikator	Ting	Kvalifikator
interpers.	Fokus			Evaluerer				
tekstuel		Peger						
form (ord)	part	pro	adj/part	adj	adj/ptc	adj	subst	ord, men hyppigere [grupper/ fraser] eller [[sætninger]]
(1)	<i>auch</i>	<i>die</i>	<i>drei</i>	<i>netten</i>	<i>jungen</i>	<i>norwegischen</i>	<i>Mädchen</i>	[aus Oslo], [[die gestern noch an der Fête teilnahmen]],
(2)	<i>besonders</i>	<i>der</i>			<i>kleine</i>	<i>Herr</i>	<i>Friedemann</i>	[in der Novelle von Thomas Mann]
(3)		<i>diese</i>					<i>Woche</i>	<i>noch</i>
(4)		<i>Theos</i>	<i>zwei</i>		<i>rote</i>	<i>australische</i>	<i>Schlangen</i>	, [äuerst hässlich und giftig],
(5)	<i>vor allem</i>	<i>die</i>		<i>heiben</i>			<i>Tränen</i>	[des kleinen Herrn Friedmann]

Gruppeledsfunktionen Fokus er en tilføjelse fra min side. Den er en graduering, en refleks af det interpersonelle system Appraisal (Martin & White 2005). At Fokus er en funktion i selve substantivgruppen, fremgår af substantivgruppens samlede placering i forfeltet:

Vorfeld	Klammeranfang	Mittelfeld	Klammerschluss
<i>An der Fête</i>	<i>nahmen</i>	<i>auch die drei Mädchen aus Norwegen</i>	<i>teil.</i>
<i>Auch die drei Mädchen aus Norwegen</i>	<i>nahmen</i>	<i>an der Fête</i>	<i>teil.</i>

'Predeictic' og 'Postdeictic' er udeladt af pladsgrunde i IFG-linjen. I tyske substantivgrupper foretrækker jeg i øvrigt at analysere disse to gruppeled som hhv. præ- og postmodifikatorer i Peger, som da optræder som et nedrangeret gruppekompleks. Nedrangerede grupper markeres i analyserne med kantet enkelparentes og nedrangerede sætninger med kantet dobbeltparentes, som det ses i Kvalifikator-kolonnen.

Analyse (12): Fra sætningsrang til morfemrang

De tabellariske analyser er rangvist bygget op på følgende måde:

- Over tabellen noteres formhælheden [Funktion: form], hvor kolon er realiseringsstegnet: fx realiseres ytringsfunktionen Udsagn af en sætningsklasse 1 i (i). Det andet realiseringsstegn er en pil, der peger nedad til højre fra funktionen til formen, dvs. funktionen realiseres af formen.
- I første række nummereres leddene fortløbende af hensyn til overblikket, jo længere analysen bevæger sig nedad på rangskalaen.
- I anden række noteres leddenes funktion. Ved sætningshelheder rækkevist i følgende orden: interpersonel, eksperientiel og tekstuel. En funktionskonfiguration kan også noteres lineært, fx sætningsleddet *ein Satz* som Subjekt/ Bærer/ Thema, hvilket gøres i analyserne fra og med grupperang. Funktioner noteres med stort begyndelsesbogstav for at adskille dem fra formerne.
- I nederste linje noteres leddenes form, gerne af praktiske grunde forkortet med små bogstaver, hvilket naturligtvis forudsætter en omfattende forkortelsesliste.

(i) Analyse på sætningsrang:

Udsagn: sætningsklasse 1

sætningsled	(1)	(2)	(3)
	<i>Ein Satz</i>	<i>besteht</i>	<i>aus Satzgliedern</i>
Funktion	Subjekt	Prædikator & Finit	Adjunkt
	Bærer	Relationel Proces	Attribut
	Thema	Rhema	
form	↙ sbgn	↙ vgf	↙ ppd

sbgn = substantivgruppe i nominativ; vgf = finit verbgruppe; ppd = præpositionalfrase i dativ.

(ii) Analyse på grupperang:

(1) Subjekt/ Bærer/ Thema: substantivgruppe

gruppeled	(1.1)	(1.2)
	<i>ein</i>	<i>Satz</i>
Funktion	Determinator/ Peger	Kerne/ Ting
form	↙ pro-indef (mask, nom, sg)	↙ sb-mask (nom, sg)

pro-indef (mask, nom, sg) = indefinit pronomen i maskulinum, nominativ, singularis;

sb-mask (nom,sg) = maskulint substantiv i nominativ, singularis. Tyske substantiver flekterer ikke i genus, eftersom genus er et inhærent træk i de tyske substantiver, gennem hvilket de udøver

genusrektion på præmodificerende pronomina og adjektiver i substantivgruppen.

(2) Prædikator & Finit/ Relational Process/ Rhema: finit verbgruppe

grupeled	(2.1)
	<i>besteht</i>
Funktion	Kerne/ Fuldverbal ↘
form	vf (3sg, præs, indik)

Grupeledet (2.1) fungerer logisk som Kerne og eksperientielt som Fuldverbal. Det realiseres af vf = finit verbum i 3. person, singularis, præsens, indikativ. Verbalgenus (aktiv, passiv og tilstandspassiv) markeres kun ved verber, der kan passivendes. Foruden grupeledsfunktionen Fuldverbal opererer jeg med flere typer Hjelpeverbaler. Noteringen 'Verbal' skal vise, at der er tale om en funktion, medens 'verbum' er en form.

(3) Adjunkt/ Attribut/ Rhema: præpositionalfrase i dativ

fraseled	(3.1)	(3.2)
	<i>aus</i>	<i>Satzgliedern</i>
Funktion	Præpositional ↘	Styrelse ↘
form	part	sb-neutr (dat, pl)

Fraseledet *aus* fungerer som et Præpositional realiseret af en partikel [part].

(iii) Analyse på ordrang

(1.1) Præmodifikator/ Peger: pro-indef

ordled	(1.1.1)	(1.1.2)
	<i>ein</i> ↘	∅ ↘
Funktion	α	β
form	leksikalsk morfem {'ein-', 'indefinit'}	fleksionsmorfem {'mask, nom, sg'}

Ordledet (1.1.1) er et leksikalsk morfem, der fungerer som Kerne (α), medens (1.1.2) af form er et nul-morfem i maskulinum, nominativ, singularis, der realiserer det postmodificerende, men ikke markerede ordled (β). Om formnotationen, se Tabel 3 ovenfor.

(1.2) Kerne/ Ting: substantiv

ordled	(1.2.1)	(1.2.2)
	<i>Satz</i> ↘	∅ ↘
Funktion	α	β
form	leksikalsk morfem {'satz-', 'mask'}	fleksionsmorfem {'nom, sg'}

(2.1) Kerne/ Fuldverbal: 3.sg, præs, indik

ordled	(2.1.1)	(2.1.2)
	<i>besteh-</i> ↘	<i>-t</i> ↘
Funktion	α	β
form	leksikalsk morfem {'besteh-'}	fleksionsmorfem {'3. singular, præsens, indikativ'}

(3.1) Præpositional: partikel

ordled	(3.1.1)
	<i>aus</i>
Funktion	α
form	leksikalsk morfem {'aus' → 'dativ'}

Pilen i {'aus' → 'dativ'} markerer præpositionalpartiklens dativreaktion, dvs. at rektionen også er et inhærent træk ved præpositionalpartiklerne.

(3.2) Styrelse: substantiv, neutrum (pl; dat)

ordled	(3.2.1)	(3.2.2)	(3.2.3)	(3.2.4)
	<i>Satz-</i>	<i>-glied-</i>	<i>-er-</i>	<i>-n</i>
Funktion	β / Klassifikator ³ 	α / Ting ³ 	β 	γ
form	leksikalsk morfem {'satz'}	leksikalsk morfem {'glied', 'neutr'}	fleksionsmorfem {'pluralis'}	fleksionsmorfem {'dativ'}

4. Udblik

De to områder i afsnittene 2 og 3, som jeg har valgt at trække frem i relation til en systemisk-funktionel beskrivelse af tysk, hhv. den valensbaserede revision af distinktionen mellem partcipanter og cirkumstantialer og præciseringen af de hierarkisk organiserede range som formhælder, er ikke specifikt tysksprogede fænomener, men turde gælde generelt. Begge områder skal fra min side forstås som forslag til justeringer af den generelle teori, men forstået på den måde, at deskriptionen skal tilpasses sprogspecifikt. Dette er i det hele taget afgørende at have for øje, når et sprog som i dette

tilfælde tysk skal gøres til genstand for en omfattende beskrivelse ved hjælp af en ikke tidligere anvendt model som den systemisk-funktionelle.

*Institut for Sprog og Kommunikation
Syddansk Universitet
Campusvej 55
DK-5230 Odense M*

Noter

1. Den anden version af SFL er udviklet af Robin Fawcett og hans medarbejdere i Cardiff. En meget instruktiv gennemgang af forskellene findes i Fawcett (2008). På grund af bl.a. Cardiff-versionens problematiske formbegreb foretrækker jeg udelukkende at tage udgangspunkt i Sydney-versionen.
2. Den onomasiologiske beskrivelse tager sit udgangspunkt i betydningen, den semasiologiske derimod i formen, jf. artiklerne 'Onomasiologie' og 'Semasiologie' i Bußmann (2008). På engelsk findes der en udmærket redegørelse for de to begreber hos Geeraerts (2009: 23f.).
3. Fx artiklerne 'theory' og 'description' samt 'analysis' i Matthiessen, Teruya & Lam (2010).
4. En udmærket introduktion til dansk SFL finder man i Andersen & Smedegaard (2005) samt for viderekomne en omfattende alfabetisk ordnet gennemgang af SFLs nøglebegreber i Matthiessen, Teruya & Lam (2010). Hvis ikke man ønsker at gå i gang med standardværket, Halliday & Matthiessen (2004), er man godt hjulpet med Eggins (2004) eller Thompson (2013). Desuden giver Smirnova & Mortelmans (2010: 49-90) en indføring i SFL-modellen for tyske sprogstuderende.
5. Se endvidere artiklerne 'Process', 'Participant' og 'Circumstance' i Matthiessen, Teruya & Lam (2010).

6. Karakteristisk for disse lokativt afblegede partikler er det forhold, at der i engelsk og dansk ofte selekteres andre partikler, fx *believe in* og *tro på*.
7. Formerne forkortes af praktiske grunde således: sbgn/ sbga = substantivgruppe i nominativ/ akkusativ; vgf = finit verbgruppe; ppd = præpositionalfase i dativ; adjg = adjektivgruppe. Øvrige forkortelser forklares løbende.
8. De tyske sætningsklasser er behandlet i Tabel 2 nedenfor. Forfeltet svarer til det danske ('diderichsenske') fundamentfelt.
9. VISL er forkortet af Visual Interactive Syntax Learning: <http://beta.visl.sdu.dk> Det er et forsknings- og udviklingsprojekt ved Institut for Sprog og Kommunikation, SDU, som startede i 1996 med internet-baserede grammatiske øvelser for studerende i engelsk, fransk og tysk. I dag omfatter det 28 sprog med udvikling af grammatiske værktøjer til forsknings- og undervisningsformål inden for disse.
10. En god gennemgang af begrebet finder man i Matthiessen, Teruya & Lam (2010: 19ff.).
11. En uddybning af det systemiske funktionsbegreb finder man i artiklen 'function' i Matthiessen, Teruya & Lam (2010: 101ff.).
12. Sproglige fænomener kan i det trinokulære perspektiv ses 'oppefra', 'nedefra' og 'fra siden'. Nærmere herom i Matthiessen, Teruya & Lam (2010: 233f.).
13. Interessant nok finder man i ældre tyske grammatikker termerne 'Eigenschaftswörter' for adjektiver, 'Dingwörter' for substantiver og 'Zeitwörter' for verber.
14. Om det systemisk-funktionelle begreb 'grammatisk metafor' henvises til artiklen 'grammatical metaphor' i Matthiessen, Teruya & Lam (2010:109ff.).

Litteratur

- Andersen, Thomas, Uwe Helm Petersen & Flemming Smedegaard. 2001. Sproget som ressource. Dansk systemisk funktionel lingvistik i teori og praksis. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Andersen, Thomas Hestbæk & Flemming Smedegaard. 2005. Hvad er meningen? Odense: Syddansk Universitetsforlag.

- Bußmann, Hadumod. 2008. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart: Kröner Verlag.
- Caffarel, Alice, James R. Martin & Christian M.I.M. Matthiessen (red.). 2004. Language Typology. A Functional Perspective. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Eggins, Suzanne. 1994, ²2004. An Introduction to Systemic Functional Linguistics. London: Academic Press.
- Fawcett, Robin. 2008. Invitation to Systemic Functional Grammar Through the Cardiff Grammar: An Extension and Simplification of Halliday's Systemic Functional Grammar. London & Oakville, Conn.: Equinox.
- Geeraerts, Dirk. 2009. Theories of Lexical Semantics. Oxford: Oxford University Press.
- Givón, Talmy. 1979. On Understanding Grammar. New York, San Francisco & London: Academic Press.
- Halliday, Michael A.K. & Christian M.I.M. Matthiessen. 1999. Construing Experience Through Meaning. A Language-based Approach to Cognition. London & New York: Continuum.
- Halliday, Michael A.K. & Christian M.I.M. Matthiessen. 2004. An Introduction to Functional Grammar (3d ed.). London: Hodder Arnold.
- Helbig, Gerhard & Wolfgang Schenkel. 1973. Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Langacker, Ronald W. 1987. Foundations of Cognitive Grammar. Stanford, California: Stanford University Press.
- Matthiessen, Christian M.I.M. 1995. Lexicogrammatical Cartography: English Systems. Tokyo: International Language Sciences Publishers.
- Matthiessen, Christian M.I.M. 2004. Descriptive motifs and generalizations. I Alice Caffarel et al. (red.). 537-673.
- Matthiessen, Christian M.I.M., Kazuhiro Teruya & Marvin Lam. 2010. Key Terms in Systemic Functional Linguistics. London & New York: Continuum.
- Martin, James R. & Peter R.R. White. 2005. The Language of Evaluation. Appraisal in English. London & New York: Palgrave Macmillan.
- Sommerfeldt, Karl-Ernst & Herbert Schreiber. 1974. Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Adjektive. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Smirnova, Elena & Tanja Mortelmans. 2010. Funktionale Grammatik. Konzepte und Theorien. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

- Steiner, Erich & Elke Teich. 2004. Metafunctional profile of the Grammar of German. In Alice Caffarel et al (red.). 139-184.
- Teich, Elke. 2003. Cross-Linguistic Variation in System and Text. A Methodology for the Investigation of Translation and Comparable Texts. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Tesnière, Lucien. 1959. Éléments de syntaxe structurale. Paris: Librairie C.Klincksieck.
- Thompson, Geoff. 1996, ²2004, ³2013. Introducing Functional Grammar. London: Arnold.
- Welke, Klaus. 1988. Einführung in die Valenz- und Kasustheorie. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.